

УДК 159.9.072:377.8

ПСИХОДІАГНОСТИЧНА РОБОТА ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА КОЛЕДЖУ

Ярошук Н.П., викладач
кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Луцький педагогічний коледж

У статті розкрито специфіку діагностичної діяльності в роботі практичного психолога педагогічного коледжу. Визначено етапи психодіагностичного дослідження.

Ключові слова: студент, практичний психолог, діагностика, супровід, діяльність.

В статье раскрыта специфика диагностической деятельности в работе практического психолога педагогического колледжа. Определены этапы психодиагностического исследования.

Ключевые слова: студент, практический психолог, диагностика, сопровождение, деятельность.

Yaroshchuk N.P. PSYCHODIAGNOSTIC WORK AS THE MAIN ACTIVITY OF COLLEGE PRACTICAL PSYCHOLOGIST

The article reveals the specificity of diagnostic activity of college practical psychologist. The stages of psycho-diagnostic research are analyzed.

Key words: student, practical psychologist, diagnostics, maintenance, operations.

Постановка проблеми. Останніми роками однією з головних тенденцій розвитку освіти у світі є підвищення її якості. Не викликає сумнівів те, що XXI століття є століттям знань, інформації, стрімкого розвитку нових технологій. З усією очевидністю це вимагає розширення масштабів і підвищення рівня освіти, поліпшення якості підготовки фахівців, головне, розвитку самої людини, її творчих здібностей.

Діяльність психологічної служби системи освіти на сучасному етапі покликана максимально знизити ступінь напруження, який переживають усі учасники освітнього процесу, спричинений багатьма факторами. Це й загальний соціально-економічний, політичний фон, який впливає на всіх, без винятку, громадян України. Значущим фактором напруження є процес реформування освіти, який є стресом як для самої системи, так і для окремих її учасників.

Сьогодні більш затребуваними є спеціалісти, які володіють не тільки відповідною кваліфікацією, а й такими якостями, як уміння спілкуватися з людьми, вирішувати конфліктні ситуації, приймати нестандартні рішення, орієнтуватися в тій чи іншій новій ситуації, адаптуватися до нових життєвих умов. Формування цих якостей є завданням сучасного навчального закладу. Для того щоб сформувати продуктивну професійну позицію молодого фахівця, необхідними є соціально-психологічний супровід студента, також сприяння в розширенні його внутрішнього простору, розкритті способів самопізнання, самовдосконалення, рефлексії.

Тому на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти актуальним і необхідним є

психологічний супровід професійного становлення студентів, що підвищить якість їхньої підготовки як майбутніх фахівців [10].

Ступінь розробленості проблеми. Формування та розвиток психологічної служби в системі освіти, узагальнення досвіду й наукове обґрунтування її практичної організації в освітньому просторі вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) здійснювали К.О. Абульханова-Славська, Л.Ф. Бурлачук, К.М. Гуревич, М.Д. Дворяшина, Б.Б. Коссов, О.І. Крупнов, М.М. Обозов, Р.В. Овчарова, В.Г. Панок, А.М. Прихожан та ін.

Окремі компоненти психолого-педагогічного супроводу в змісті освітньої діяльності досліджували М.Р. Бітянова, Л.Ф. Обухова, Ю.В. Слюсарев та ін.

Питання психологічної підтримки, допомоги, захисту, сприяння розвитку особистості студента, її становленню й самореалізації розглядали О.Г. Асмолов, Є.В. Бондаревська, І.А. Волошина, Л.Я. Гозман, І.В. Дубровіна, О.С. Ткаченко й ін.

Дослідження з питань діагностичної практики в роботі психолога свідчить про те, що її системне застосування не висвітлене.

Мета статті полягає у визначенні особливостей психодіагностичної роботи як напрямку діяльності практичного психолога коледжу.

Виклад основного матеріалу. Навчання в коледжі створює нові, принципово відмінні умови для навчання, розвитку й формування зрілої професійно орієнтованої особистості студента. Статус студента спричиняє зміни в самоставленні, мотивації, соціальній ситуації розвитку молодого людини, відкриваючи

безліч можливостей. При цьому проблеми соціального та професійного становлення, адаптації до нових умов навчання й переходу до відповідального дорослого життя вимагають від практичного психолога нових підходів і засобів [2, с. 57].

Діяльність психологічної служби ВНЗ має відбуватися в руслі основної мети навчально-виховної діяльності закладу освіти, сприяти досягненню його кінцевих цілей – формування особистості й професійних якостей спеціаліста, підготовка до самостійного свідомого професійного, соціального та особистого життя.

Це означає, що психологічна служба має забезпечити формування разом із викладачами й вихователями професійно-, соціально- та особистісно компетентну особистість [6, с. 10].

Період навчання у ВНЗ, під час якого здійснюється професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього спеціаліста, найбільш важливий для розвитку особистості фахівця будь-якої сфери діяльності.

Тут на перший план виходять професійно орієнтовані навчальні дисципліни, а загальноосвітні – на другий. У ході навчання студенти проходять різного виду практики і практичні заняття, які поглиблюють їхні уявлення про зміст професії й функції фахівця. Отже, складається можливість ніби приміряти обрану спеціальність, спробувати перевірити свої сили та можливості в обраній професії.

Форми навчального процесу у ВНЗ також є своєрідними. На зміну класно-урочній системі приходять лекційно-семинарська, що вимагає формування специфічних навчальних навичок і потребує певного часу для адаптації до неї. Чи не найбільшу кількість проблем викликає суттєва зміна соціальної ситуації розвитку. Основними її факторами є такі: необхідність адаптуватися у новому для себе колективі (студентська група, відділення тощо), у багатьох випадках – проживання в гуртожитку окремо від батьківської сім'ї, переїзд в інше місто, необхідність адаптації на новому місці проживання, пов'язане із цим суттєве послаблення контролю з боку дорослих за поведінкою, необхідність самостійно планувати свій бюджет, іноді необхідність входження в нове для себе соціальне й етнокультурне середовище [6, с. 81].

І від успішного психологічного забезпечення навчально-виховного процесу значною мірою залежить ефективність підготовки молодих кадрів.

Основне завдання психологічної служби – це сприяння особистісному зростанню та професійному становленню студента.

Основною метою діяльності психолога в навчальному закладі є підвищення ефективності навчально-виховного процесу засобами практичної психології й одночасно захист психічного здоров'я всіх його учасників – студентів, викладачів і співробітників.

Основні функції практичного психолога навчального закладу відображено в Положенні про психологічну службу системи освіти України. Там, зокрема, зазначено, що практичний психолог навчального закладу [7]:

- бере участь у здійсненні освітньої, виховної роботи, спрямованої на забезпечення всебічного індивідуального розвитку вихованців, учнів, студентів, збереження їхнього повноцінного психічного здоров'я;

- проводить психолого-педагогічну діагностику готовності вихованця, учня, студента до навчання та сприяє їхній адаптації до нових умов навчально-виховного процесу, допомагає у виборі навчального закладу згідно з рівнем психічного розвитку;

- розробляє та впроваджує розвивальні, корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальних, ґендерних, вікових особливостей вихованців, учнів, студентів;

- сприяє вибору учнями і студентами професій з урахуванням їхніх ціннісних орієнтацій, здібностей, життєвих планів і можливостей, готує учнів до свідомого життя; здійснює превентивне виховання, профілактику злочинності, алкоголізму й наркоманії, інших залежностей і шкідливих звичок серед підлітків;

- проводить психологічну діагностику та психолого-педагогічну корекцію девіантної поведінки вихованців, учнів, студентів;

- формує психологічну культуру вихованців, учнів, студентів, педагогів, батьків або осіб, які їх замінюють, консультує з питань психології, її практичного використання в організації навчально-виховного процесу.

Практичний психолог – спеціаліст у галузі практичної (прикладної) психології, який проводить психологічну практику. Він реалізує свої професійні функції за допомогою специфічних прийомів, методів і технологій, що ґрунтуються на наукових знаннях механізмів функціонування психіки, законів людської поведінки й розвитку [8, с. 4].

Практичний психолог коледжу забезпечує психологічний супровід навчально-виховного процесу шляхом реалізації таких основних видів професійної діяльності: організаційно-методична робота, психологічна діагностика, психологічне консультування, психологічна корекція та психологічна просвіта.

Багато вчених основними в діяльності психологічної служби ВНЗ вбачають завдання психологічної підтримки й супроводу студентів у професійному розвитку, співвідносять технологію психологічного супроводу студентів з етапами професійного навчання: адаптацією, інтенсифікацією та ідентифікацією. На етапі адаптації (перший курс) – завдання психологічної служби полягає в наданні допомоги студентові в адаптації до нових умов життєдіяльності, що передбачає діагностику готовності до навчально-пізнавальної діяльності, мотивів навчання, ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних установок; допомогу в розвитку навчальних умінь і регуляції своєї життєдіяльності; психологічну підтримку першокурсників у подоланні труднощів самостійного життя й побудові комфортних взаємин із однокурсниками та педагогами; консультування першокурсників, що розчарувалися у вибраній спеціальності; корекція професійного самовизначення при компромісному виборі професії. На етапі інтенсифікації (другий і третій курси) функції психологічної служби зводяться до діагностики особистісного й інтелектуального розвитку, надання допомоги у вирішенні проблем, що виникають у взаєминах із однокурсниками та педагогами, а також в суто особистих стосунках. Відповідно, тут необхідні технології розвивальної діагностики, психологічного консультування, корекції особистісного й інтелектуального профілів. На етапі ідентифікації (четвертий курс) завдання психологічної служби полягають у наданні допомоги в знаходженні професійного поля реалізації себе, підтримці в осмисленні сенсу майбутньої життєдіяльності [1, с. 19].

Діяльність практичного психолога включає такі основні напрями:

- просвітницька робота – підвищення психологічної культури серед викладачів, батьків і студентів, участь у профорієнтаційних заходах студентів;

- психологічне забезпечення навчально-виховного процесу, виявлення обдарованих студентів, визначення причин неуспішності та незадовільної поведінки, психологічний супровід студентів, котрі потребують особливої уваги викладачів і кураторів академічних груп, робота щодо адаптації студентів до нових умов навчально-виховного процесу;

- превентивне виховання (через засоби масової інформації, під час навчальної діяльності, в рамках навчальних програм або окремого предмета), метою якого є формування в студентів орієнтації на здоровий спосіб життя й захист психічного здоров'я,

профілактика алкоголізму, наркоманії, ВІЛ-інфекції та злочинності;

- психодіагностична робота – виявлення психологічної інформації про студента або групи, отриманої на основі узагальнення наукової теорії;

- консультативна робота за індивідуальним запитом студентів і викладачів, забезпечення необхідною психологічною інформацією для подолання життєвих труднощів, допомога всім учасникам навчально-виховного процесу з питань навчання, виховання й розвитку студентів;

- психотерапевтична робота в рамках психологічної моделі – для надання допомоги студентам, педагогам, батькам з метою продуктивної зміни особистості у випадках серйозних психологічних проблем, що не є виявом психічних захворювань [11, с. 27].

Провідним у діяльності практичного психолога коледжу є діагностичний напрям роботи.

Психологічна діагностика – здійснення опитувань, моніторингів і тестувань окремих студентів, викладачів, вихователів, груп студентів, колективу ВНЗ загалом; обробка результатів, підготовка висновків і рекомендацій [6, с. 85].

Метою психодіагностики є встановлення психологічного діагнозу як висновку про актуальний стан психічних особливостей особистості та прогнозування їх подальшого розвитку.

У Психологічній енциклопедії зазначено, що діагностика психічного розвитку – різнобічне обстеження людини з метою виявлення індивідуальних особливостей розвитку її психіки: нахилів, здібностей, характеру, мотивації, особистісних якостей, акцентуацій, відхилень від «норми» тощо. Діагностика психічного розвитку передбачає збирання необхідної психодіагностичної інформації, постановку діагнозу і надання відповідних рекомендацій для практичної роботи з об'єктом. На практиці в діагностиці паралельно використовують два шляхи отримання інформації: 1) швидке та якомога різноманітне обстеження за допомогою комплексу психодіагностичних тестових методик, за якого одержують кількісні оцінки рівня розвитку різних психічних якостей; 2) тривале вивчення психічних особливостей людини в умовах її повсякденної діяльності (навчальної, виробничої тощо). Діагностика психічного розвитку є складовою процесу психологічної консультації й завершується наданням психологічних рекомендацій [9, с. 103].

У межах профілактичної моделі діагностика є прикладною формою діяльності

практичного психолога навчального закладу, має на меті інформаційне забезпечення процесу психологічного супроводу.

На відміну від науково-дослідницької діагностики, вона повинна займати менше часу, бути доступною в обробці й аналізі, а її результати «перекладаються» педагогічною мовою – мовою замовника. Прикладна психодіагностика застосовується в ситуаціях, коли спостереження або неможливе, або його недостатньо для отримання достовірної інформації. Крім того, психодіагностика – не самоціль, вона завжди підпорядкована головному завданню – розробці рекомендацій щодо психічного розвитку учня або корекції цього розвитку. Зазначені психодіагностики потрібні для того, щоб, по-перше, забезпечити контроль за динамікою психічного розвитку студентів з метою раннього виправлення можливих відхилень; по-друге, розробити програму подальшої роботи зі студентом «групи ризику» з метою створення оптимальних умов для його розвитку; по-третє, продуктивно розвивати студентів, які мають особливі здібності чи потреби.

У профілактичній моделі психологічного супроводу виділяються три основні діагностичні схеми: діагностичний мінімум, первинна диференціація норми й патології розумового розвитку, поглиблене психодіагностичне обстеження. Із них основною схемою є діагностичний мінімум – мінімальний, достатній набір психодіагностичних методик.

Практичний психолог закладу освіти повинен використовувати виключно стандартизовані й адаптовані методики.

Відповідно до основних етапів навчально-виховного процесу, в діагностичному інструментарії практичного психолога коледжу має бути чотири діагностичних мінімуми. Як базові можуть застосовуватися діагностичні мінімуми, які розробили методисти Дніпропетровського обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи й навчально-методичного центру ПТО в Дніпропетровській області. В основу програми діагностичних мінімумів покладена чотиривимірний діагностична модель особистості професіонала.

Вимір I. Психофізіологічні основи (тип ВНД, домінуючий тип темпераменту, властивості темпераменту, домінуюча півкуля).

Вимір II. Індивідуально-психологічні особливості (мотивація, пізнавальна сфера, емоційна сфера, поведінка).

Вимір III. Психосоціальні характеристики (рівень соціалізованості, стиль міжособистісної взаємодії, поведінка в конфліктних та екстремальних ситуаціях).

Вимір IV. Професійно важливі якості (професійні вподобання, спеціальні здібності, тип професійної діяльності, сформованість професійно важливих якостей) [5, с. 9].

Психодіагностичне обстеження може проводитися як в індивідуальній, так і в груповій формі. Вибір форми психодіагностичного обстеження залежить від мети й методик, які використовує психолог.

Процедура психодіагностичного обстеження передбачає реалізацію трьох етапів: 1) збір даних відповідно до завдання дослідження; 2) обробка та інтерпретація отриманих даних; 3) постановка діагнозу або прогнозу. Етапи розташовані в певній послідовності, але в процесі роботи вони можуть скорочуватись, збігатись, залежно від конкретного завдання, конкретного випадку [3, с. 109].

Виконуючи свою гуманістичну місію, психодіагностика посідає важливе місце в умовах освітніх закладів навчання.

Умовно завдання, які виникають під час взаємодії педагога і психолога в коледжі, можна поділити на психолого-педагогічні та психологічні.

Загалом типові психолого-педагогічні завдання можна зарахувати до 2-х класів, виходячи з головних функцій навчального закладу – функцій освіти й функцій виховання.

До предмета освітньої діяльності варто зарахувати формування таких психічних властивостей і функцій:

- пізнавальні здібності (які досягли рівня розвинутих усвідомлених умінь за результатами самонавчання);
- знання, навички, вміння за конкретними навчальними дисциплінами;
- систему уявлень і понять, що утворюють загальну наукову картину природного й соціального світу.

У цьому контексті психодіагностика, обслуговуючи завдання освіти, повинна бути передусім спрямована на виявлення вказаних психічних функцій.

Предмет виховної діяльності передбачає формування таких психічних властивостей:

- стійкого й водночас гнучкого характеру, що дає змогу поєднати волю та цілеспрямованість у досягненні цілей із гнучкістю і пристосуванням до мінливих умов;
- формування особистості із соціалізаційною структурою мотивації й ціннісної орієнтації, що зумовлює законослухняність і правосвідомість у будь-якій сфері, в тому числі сфері професійної праці [4, с. 105].

Більш узагальнено можна сказати, що освітня функція звернена на пізнавальну, а виховна – на особистісно-мотиваційну сферу студентів.

У зв'язку з цим завдання, які стосуються освітньої функції коледжу, більшою мірою вирішуються з використанням методик діагностики пізнавальної сфери (тести загальних і спеціальних здібностей, тести досягнень), меншою мірою – методики шкалування.

Завдання, які стосуються виховної функції коледжу, вирішуються більшою мірою з використанням особистісної діагностики (тести-опитувальники, проективні методики).

Результат психодіагностичної роботи – надання рекомендацій, розроблення програми подальшої психологічної допомоги, планування консультативної роботи з педагогами й батьками.

Висновки. На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти актуальним і необхідним є психологічний супровід професійного становлення студентів, що підвищить якість їхньої підготовки як майбутніх фахівців.

Цілеспрямована робота практичного психолога може суттєво сприяти підвищенню ефективності навчально-методичної й виховної роботи навчального закладу. Саме діагностичний напрям є підґрунтям практичної діяльності психолога. На основі сформульованого ним висновку розробляються конкретні впливи психологічної допомоги, а також прогноз подальшого розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашук Ф. Психологічна служба у вищих навчальних закладах США і України (порівняльний аналіз) / Ф. Вашук, І. Козубовська // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 14–22.

2. Гаркавенко З.О. Методичні рекомендації керівнику навчального закладу щодо діяльності психологічної служби / З.О. Гаркавенко. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. – 79 с.

3. Дуткевич Т.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність : [навчальний посібник] / Т.В. Дуткевич, О.В. Савицька. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.

4. Корольчук М.С. Психодіагностика : [навчальний посібник для студ. вузів] / М.С. Корольчук, В.І. Осьодло; за заг. ред. М.С. Корольчука; Київський нац. торговельно-екон. ун-т. – К. : Ельга : Ніка-Центр, 2004. – 400 с.

5. Мушинський В. Практичний психолог ПТНЗ: організаційно-методичні аспекти діяльності / В. Мушинський // Психолог. – 2014. – № 11–12. – С. 5–12.

6. Панок В.Г. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти) : [посібник] / В.Г. Панок, В.Д. Острова. – К. : Освіта України, 2010. – 230 с.

7. Положення про психологічну службу системи освіти : Наказ від 03.05.1999 № 127 (у редакції наказу від 02.07.2009 № 616) – чинний з 23 липня 2009 р. – К. : М-во освіти і науки України, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0687-09>.

8. Практичному психологу навчального закладу: організація роботи, документація / за ред. В.Г. Панка; упоряд.: Н.В. Лунченко, Т.Ш. Червонна. – К. : Шк. світ, 2009. – 128 с.

9. Психологічна енциклопедія: А – Я / авт.-упоряд. О.М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.

10. Шегда О.В. Психологічна служба як елемент освітнього простору ВНЗ / О.В. Шегда // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2008. – Т. 7 : Екологічна психологія. – Вип. 15. – С. 320–325.

11. Психологічна служба навчального закладу : збірник / [Т.Д. Іщенко, М.П. Хоменко, Т.П. Дудник та ін.]. – К. : Аграрна освіта, 2016. – 365 с.